

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć poświęconych pamięci o powstaniu w getcie warszawskim, rekomendowaną przez Dział Edukacji Muzeum POLIN dla klas 3 szkoły podstawowej. Poruszanie tematów związanych z II wojną światową oraz Zagładą wymaga szczególnej rozwagi ze strony osoby prowadzącej zajęcia. Zadbaliśmy o to, aby informacje pojawiające się w przekazanych Państwu materiałach edukacyjnych były dopasowane do wieku odbiorców i odbiorczyń oraz opatrzone naszym komentarzem.

Scenariusz opisuje zajęcia, których realizacja zajmie około 90 minut. Zachęcamy, by na zajęcia przeznaczyć dwie godziny lekcyjne, a opowiadania Katarzyny Jackowskiej-Enemu „Było - nie ma - jest” wysłuchać (lub przeczytać je) wspólnie z dziećmi. Możliwe jest jednak zaproszenie dzieci do przeczytania lub wysłuchania nagrania w domu i skrócenie proponowanych zajęć do jednej godziny lekcyjnej.

Rekomendujemy, by przed przeprowadzeniem lekcji zapoznać się z zaleceniami i wskazówkami Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN dotyczącymi edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady.

„Było – nie ma – jest”

Scenariusz lekcji dla klas 3

Autorka: Katarzyna Niewczas

Czas trwania: 90 minut

Cele edukacyjne:

- uczniowie i uczennice ćwiczą podejmowanie w rozmowie trudnych tematów, takich jak tęsknota, smutek, wspomnianie, upamiętnianie,
- uczniowie i uczennice uczą się rozpoznawać, czym jest tęsknota: co może ją powodować i gdzie mogą szukać wsparcia, gdy tęsknią.

Przebieg lekcji:

1. Moduł I: Rozgrzewka
2. Moduł II: Praca z opowiadaniem
3. Moduł III: Praca plastyczna
4. Moduł IV: Podsumowanie

Potrzebne materiały:

- karty do dopasowywania (**załącznik 1**),
- tekst lub nagranie opowiadania Katarzyny Jackowskiej-Enemu „Było - nie ma - jest”,
- grafiki z bohaterami opowiadania (**załącznik 2**),
- kartki, kredki, nożyczki, klej dla każdej osoby uczestniczącej w zajęciach,
- grafika z symbolami (**załącznik 3**),
- wydrukowane symbole do pocięcia.

Moduł I: Rozgrzewka

Czas trwania: 15 minut

Cel edukacyjny modułu: zaciekawienie grupy jednym z tematów opowiadania: wspomnienia, pamięć, upamiętnianie.

Forma pracy:

- karty do dopasowywania,
- krótka rozmowa.

Aby rozpocząć zajęcia, wyświetl na rzutniku slajd z sześcioma grafikami przedstawiającymi karty z ilustracjami ważnych wydarzeń oraz odpowiadające im pamiątki (**załącznik 1**).

Przełącz grupie instrukcję do zadania:

Na obrazkach widzicie różne wydarzenia z życia oraz pamiątki po nich. Które ilustracje do siebie pasują? Spróbujcie połączyć pamiątkę z wydarzeniem.

Głównym celem ćwiczenia jest wprowadzenie do rozmowy o pamiętaniu, jeśli więc dzieci chcą połączyć pamiątki z innymi wydarzeniami niż zaproponowane powyżej, to też jest w porządku. W tym ćwiczeniu nie musimy dążyć do otrzymania jednej dobrej odpowiedzi. Zachęcamy jedynie klasę do szukania związków między obrazkami: między wydarzeniem z przeszłości a tym, co nam po nim pozostaje.

Gdy obrazki zostaną już dopasowane, zadaj klasie poniższe pytania:

- Jak się zwykle czujemy, gdy oglądamy swoje pamiątki?
- Dlaczego zbieramy pamiątki?

Zbierz odpowiedzi od grupy. Możesz je podsumować, inspirowując się poniższym omówieniem.

Omówienie:

Pamiętki przypominają nam o ważnych dla nas wydarzeniach z przeszłości. Wspominanie może wprowadzać nas w radosny stan, gdy przywołujemy w pamięci przyjemne minione wydarzenia. Może jednak również sprawiać, że odczuwamy tęsknotę za tym, co już minęło: za odwiedzionymi miejscami albo osobami, które są od nas daleko. Czasem te emocje pojawiają się jednocześnie, wspomnienia mogą przynosić radość i smutek naraz. Wszystkie te uczucia są naturalne.

Wspomnienia – zarówno radosne, jak i smutne – przypominają nam o ważnych przeżyciach z naszego życia, które składają się na nasze doświadczenie i ostatecznie na to, kim jesteśmy.

Moduł II: Praca z opowiadaniem

Czas trwania: 45 minut

Cel edukacyjny modułu: ćwiczenie rozmawiania o trudnych tematach, takich jak tęsknota, smutek, wspomnianie.

Forma pracy:

- wysłuchanie tekstu opowiadania,
- rozmowa na forum animowana za pomocą grafik nawiązujących do jego treści.

Zanim włączysz nagranie, zadбай o stworzenie atmosfery, w której grupie będzie najłatwiej zapoznać się z jego treścią. Poproś uczniów i uczennice o zajęcie wygodnego miejsca w ławkach.

Następnie włącz nagranie z opowiadaniem „Było - nie ma - jest” Katarzyny Jackowskiej-Enemu i zaproś grupę do jego wysłuchania.

Po wysłuchaniu opowiadania stwórz przestrzeń na pytania i komentarze grupy, a także sprawdź, czy przebieg historii został przez wszystkich zrozumiany. Możesz skorzystać z poniższych pytań:

- Jak się czujecie po wysłuchaniu tego testu? Jesteście bardziej smutni, czy bardziej weseli niż przed słuchaniem? Dlaczego?
- Czy chcecie zapytać o coś związanego z tym opowiadaniem? Czy coś było dla Was trudne do zrozumienia.

W wypowiedziach grupy może się pojawić wiele pytań i odniesień do tematu śmierci i straty. Poniżej znajdziesz kilka wskazówek, które mogą pomóc w rozmowie z dziećmi o tematach poruszanych w opowiadaniu:

- Temat śmierci w opowiadaniu

Pytanie o to, co dzieje się z człowiekiem lub zwierzęciem po śmierci, jest bardzo trudne. Dorośli również często je sobie zadają i nie mają na nie jednej odpowiedzi. W wielu religiach wierzy się, że człowiek posiada duszę i dzięki niej kontynuuje swoje życie po śmierci.

Dla wielu osób temat śmierci jest smutny, zwłaszcza jeśli dotyczy ich bliskich. W wielu rodzinach bardzo ważna jest pamięć o osobach i zwierzętach, które odeszły – posiadanie zdjęć tych osób w domu, opowiadanie o nich, odwiedzanie ich grobów lub gotowanie potraw z ich ulubionych przepisów. Wspominanie ważnych dla nas osób, które już odeszły, pomaga nam oswoić tęsknotę za nimi. Pokazuje też, że były dla nas ważne i nie chcemy o nich zapomnieć.

- Emocje dzieci związane z opowiadaniem

Opowiadanie może być trudne dla dzieci, które doświadczyły niedawnej straty kogoś bliskiego. Znając swoją grupę, zdecyduj, czy jest to dla niej dobry moment na zapoznanie się z tym tekstem. Jeśli w Twojej klasie jest dziecko, które niedawno doświadczyło straty, sprawdź z jego opiekunami, czy jest teraz gotowe na poznanie tej historii.

Wysłuchanie opowiadania może wywołać w dzieciach żywe wspomnienia własnych doświadczeń: śmierci członka rodziny albo ukochanego zwierzęcia. Zbuduj przestrzeń, w której dzieci mogą podzielić się szczerze tym, jak się czują, i jeśli chcą, opowiedzieć o swoim smutku. Wysłuchaj ich wrażeń z empatią i wrażliwością. Dalsze ćwiczenia zaproponowane w scenariuszu wspierają w zaopiekowaniu trudnych emocji, których może doświadczać grupa

w związku z opowiadaniem. Ważne jednak, by dzieci, jeśli tego chcą, miały możliwość wyrażenia swoich odczuć zanim przejdą do kolejnych działań.

Po zakończeniu rozmowy o odczuciach dzieci związanych z opowiadaniem włącz prezentację z grafikami przedstawiającymi jego bohaterów (załącznik 2). Grafiki przedstawiają:

- prababcię Krysi piekącą hamantasze,
- Krysię w podróży ze Spacerem,
- Krysię, która siada na fotelu i prosi babcię o opowiedzenie jej o dziadku.

Na podstawie ilustracji przyjrzyjcie się fragmentom opowiadania, które dotyczą wspomnienia.

Aby rozpocząć rozmowę o przedstawionych sytuacjach, skorzystaj z poniższych pytań:

- Co robią bohaterowie opowiadania?
- Kogo wspominają w przedstawionych sytuacjach?
- Jak wspominają te osoby?
- Dlaczego chcą o nich pamiętać?

Przykładowe odpowiedzi, które mogą paść w grupie lub którymi możesz uzupełnić wypowiedzi dzieci:

Prababcia Krysi, piekąc hamantasze, wspomina swoją przyjaciółkę Sarę, która nauczyła ją przygotowywać tę potrawę. Możliwe, że przypomina sobie radosne zabawy z Sarą i czas, który spędziły razem. Pewnie kiedy przypomina sobie wyprawdzkę Sary z ich kamienicy, czuje smutek, bo straciła wtedy swoją bliską przyjaciółkę. Pieczenie hamantaszy pozwala jej jednak zachować wspomnienie o ważnej dla niej osobie.

Krysia tęskni za swoim psem Spacerem. Przypomina sobie ich wspólne zabawy i tęskni za jego towarzystwem. Smutno jej, że już go z nią nie ma i złości ją to, że inni nie traktują jej smutku poważnie.

Krysia siada na fotelu i wypytuje babcię o dziadka. Chce dowiedzieć się o nim więcej i poznać historię swojej rodziny.

Każda z bohaterek wspomina ważną dla siebie osobę na swój sposób. Ani Krysia, ani babcia, ani prababcia nie chcą, aby te osoby były zapomniane.

Wspominaniu tych osób może towarzyszyć tęsknota i smutek. Jeśli ktoś był dla nas ważny, a już go z nami nie ma, to naturalne, że właśnie tak się czujemy.

Te wspomnienia niosą ze sobą również radość związaną z przywoływaniem przyjemnych wydarzeń z przeszłości, w których bohaterowie dzielili czas z ważnymi dla siebie osobami. Zachowanie o nich pamięci poprzez opowieść, wspomnianie, kontynuowanie ich działań pozwala zbudować most między przeszłością a teraźniejszością, docenić znaczenie, jakie miały dla nas te osoby, wesprzeć nas w przeżywaniu tęsknoty za nimi.

Moduł III: Praca plastyczna

Czas trwania: 25 minut

Cel edukacyjny modułu: poszerzenie wiedzy o tęsknocie, zwłaszcza o tym, co może być wsparciem w jej przeżywaniu.

Forma pracy: indywidualna praca twórcza.

Zaproś grupę do działania twórczego. Działanie składa się z dwóch części: pierwszej, która pozwala zatrzymać się nad usłyszczanymi w opowiadaniu i rozmowie informacjami o tęsknocie, oraz drugiej, która odnosi się do puenty opowiadania wskazującej na tęsknotę jako uczucie, którym warto się zaopiekować, zamiast udawać, że nie istnieje.

Poproś grupę o przygotowanie kartek i kredek. Przekaż instrukcję do ćwiczenia: Wyobraźcie sobie, że zostaliście zaproszeni do stworzenia dodatkowej ilustracji do opowiadania, które właśnie usłyszeliście. Poproszono was o narysowanie tęsknoty, ponieważ ta emocja bardzo często pojawia się w opowiadaniu, a nie ma ani jednej jej ilustracji.

Gdy ilustracje będą już gotowe, zaproś dzieci do sprawnego podzielenia się efektami pracy, na przykład przez podniesienie na dany sygnał wszystkich rysunków do góry. Skomentuj efekty pracy klasy, na przykład odnosząc się do kolorystyki lub formy rysunków.

Przypomnij grupie, że w wysłuchanym opowiadaniu Spacer wiele opowiadał Krysi o tęsknocie i smutku. Wyświetl na rzutniku grafiki z symbolami (załącznik 3) odnoszącymi się do konstruktywnych sposobów wspierania siebie i innych w przeżywaniu tych emocji.

Przedstawiają one:

- psa, który smutno wyje,
- ucho, które jest gotowe wysłuchać smutku,
- ramię, które może objąć smutną osobę,
- usta, które chcą opowiadać o tym, za kim tęsknią.

Opowiedz krótko grupie o każdym z tych symboli:

W przeżywaniu tęsknoty wspierające jest pozwolenie sobie na jej wyrażanie: mówienie, o czym tęsknimy, wspomnianie osób, których z nami nie ma. Łatwiej tęsknić, gdy pozwalamy sobie na przeżywanie smutku, mówimy o nim.

Dobrze jest przeżywać tęsknotę razem z bliską osobą – taką, której ufamy i która jest gotowa być przy nas, towarzyszyć nam w naszym smutku, wysłuchać nas lub objąć, gdy będziemy potrzebowali się wypłakać.

Zaproś dzieci do wprowadzenia zmian na własnych rysunkach tak, aby narysowana tęsknota bohaterów opowiadania została oswojona zgodnie ze wskazówkami Spacera. Uczniowie i uczennice mogą skorzystać z otrzymanych symboli, wyciąć je i nakleić na swoje rysunki. Mogą też wymyślić własne pomysły na oswojenie tęsknoty i dorysować je w swoich pracach.

Moduł IV: Podsumowanie

Czas trwania: 5 minut

Cel edukacyjny modułu: podsumowanie tematów podjętych podczas lekcji.

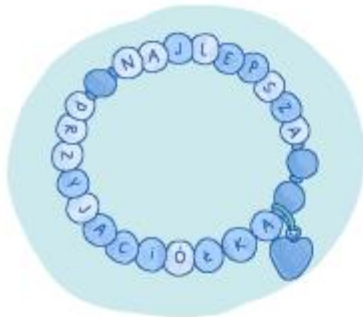
Forma pracy: prezentacja prac plastycznych.

Na koniec zajęć poproś dzieci o podniesienie swoich rysunków do góry tak, by wszyscy mogli je zobaczyć. Zaprosz chętnych do opowiedzenia o tym, jakie sposoby na oswojenie tęsknoty wybrali i jak zmienili swoje rysunki.

Zwróć uwagę na to, co pokazuje klasa. Możliwe, że poruszony w opowiadaniu i na zajęciach temat przywoła u dzieci własne smutne doświadczenia. Sprawdź, czy ktoś z grupy nie potrzebuje Twojego wsparcia i rozmowy.

Załącznik 1

Moduł I: Rozgrzewka

Załącznik 2

Moduł II: Praca z opowiadaniem

Załącznik 3

Moduł III: Praca plastyczna

